

BILD: MAGNUS ANDERSSON

Åland – fredens öar?

Seminarium

19 oktober 2006

Armémuseum

Publicerad av Ålands landskapsregering

© Författarna

Mariehamn 2007

Innehåll

Förord	5
Bomarsund och fredsavtalet i Paris. Fred som provokation <i>Graham Robins, projektledare för Bomarsund, Museibyran vid Ålands landskapsregering</i>	7
Ålands demilitarisering – alive and kicking! <i>Ove Bring, professor i folkrätt vid Försvarshögskolan i Stockholm</i>	15
A new European Environment for Peace and Security <i>Alyson JK Bailes, Director, SIPRI</i>	23
Från Sottunga till Zanzibar. En presentation av Ålands fredsinstitut <i>Barbro Sundback, styrelseordförande, Ålands fredsinstitut, talman, Ålands lagting</i>	31

Förord

I 150 år har Åland varit demilitariserat. Ett fredsvillkor, tänkt att provocera under förhandlingarna vid Krimkrigets slut, accepterades och fick stor betydelse för Sverige och utvecklingen i hela Östersjöregionen. I 85 år har öarna dessutom varit neutral mark.

I dag tas statusen som vapenfri zon ofta för självklar, av både ålänningarna och omvärlden. Internationellt är ögruppen ett spännande exempel på hur komplicerade konflikter fått sin lösning. Delegationer från oroshärdar i hela världen kommer för att på plats studera Ålandsexemplet. Detta trots att den faktiska betydelsen kan ifrågasättas, för visst fanns det militär på fredens öar under världskrigen. Till och med i fredstid händer det att demilitariseringen kränks.

Bomarsund och fredsavtalet i Paris.

Fred som provokation

Graham Robins

Mellan 1809 och 1917 ingick Åland i det ryska imperiet och beslut gällande regionens långsiktiga utveckling fattades i Sankt Petersburg. Beslutet att förvandla Åland till en militär utpost medförda viktiga konsekvenser för hela ögruppens framtid.

Före 1809 hade Ålands militära betydelse varit minimal. Men år 1809 blev Åland det ryska imperiets nya utpost i Östersjön. Ålands militarisering under de följande decennierna ska ses som en del av en mer övergripande strategi. Öarna var strategiskt viktiga i förhållande till Bottenhavets, Finska vikens och inte minst Sankt Petersburgs försvar.

Den planerade fästningen i Bomarsund var alldeles för stor för det åländska sammanhanget. Planerna ska ses inte enbart som en förstärkning av Rysslands frontlinje i Östersjön, utan som ett ambitiöst steg i en expansionistisk strategi, någonting som hörde till tsarernas bild av Ryssland som Europas mäktigaste stormakt.

Men Bomarsund byggdes aldrig färdigt. Redan kring år 1840 får vi bevis på att ryssarna började ångra sig gällande den planerade fästningens storlek. Samtidigt flyttades hälften av de 2.000 soldater som sedan 1830 hade varit stationerade på Åland bort. Eftersom soldaterna även jobbade vid fästningsbygget betydde bortflyttningen att arbetsstyrkan minskade. När man tittar på hur långsamt byggnadsarbetet gick kan man konstatera att de resurser som skulle ha behövts för att slutföra arbetet under en rimlig tidsplan saknades.

Arbetet hade arbete pågått i 22 år när fästningen anfölls år 1854. Bara en femtedel av de planerade anläggningarna stod då färdiga. Det skulle ha tagit minst 50 år till att bygga hela fästningen färdig.

Bomarsund blev nästan fästningen som skulle dominera Östersjön. Sett på en lokal nivå blev Bomarsund nästan ett centrum på Åland, men ett centrum utan ekonomisk mångfald, en plats med en växande verksamhet som så småningom skulle dominera både ekonomin och samhället, och förvandla Åland till en militär enklav.

När Bomarsund, fästningen och samhället, förstördes år 1854, och följdes två år senare av Ålands demilitarisering, blev det ett abrupt slut på militärens inflytande på Åland. Bomarsunds belägring och fall markerar en vändpunkt för både Rysslands expansionistiska politik i Östersjön och det åländska samhällets utveckling.

Demilitariseringen

I juli 1853 ockuperade Ryssland territorium som hörde till det turkiska Ottomanska riket. Rysslands officiella förklaring var att man måste skydda de ortodoxa kristna i Turkiet. Men under en lång tid hade Ryssland haft som mål att kontrollera Svarta havsområdet, framförallt farlederna mot Medelhavet. Även Konstantinopel, som den ortodoxa kyrkans ursprungsplats, var av stor symbolisk betydelse för ryssarna.

Turkiet hade varit en av Europas stormakter men vid mitten av 1800-talet hade det blivit en sekundärmakt. Ryssland såg möjligheten att expandera sitt imperium utan att möta något starkare motstånd, varken från Turkiet eller från andra. Men det var viktigt för Storbritannien, Frankrike och även andra stater att Ryssland inte skulle växa territoriellt.

För Storbritannien var det en fråga om maktbalansen i Europa. De ville inte att någon stat skulle kunna växa och komma i position att hota brittiska intressen, varken i Europa eller i resten av världen.

Frankrike under kejsaren Napoleon III ville använda tillfället att återetablera sig som en av Europas stormakter. Det var vid Wienkongressen år 1815, efter den stora Napoleons sista nedgång, som Frankrike hade hänförts till en sekundär makt i Europa. Fyra decennier senare var det dags att rita om den europeiska kartan med Frankrike i en härskande position.

Ryssland vägrade dra sig tillbaka över gränsen, och den 28 mars 1854 kom krigsdeklarationen från Frankrike och Storbritannien.

Kriget hade Svarta havet som fokus och koncentrerades så småningom till belägringen av Sevastopol på Krimhalvön. Östersjön var också en viktig krigsskådeplats. Under sommaren 1854 blockerades sjöfarten kring Storfurstendömet Finland, och Bomarsunds fästning på Åland anfölls och förstördes.

Den 8 augusti, samma dag som franska och brittiska styrkor landsattes på Åland, kom Storbritannien och Frankrike med ett preliminärt program för fredsdiskussioner. Programmet bestod av fyra punkter.

- i) Ryssland skulle avsäga sig sina politiska rättigheter i Moldavien och Valakiet samt Serbien.
- ii) Donaufloren skulle bli internationellt vatten.
- iii) Svarta havet skulle demilitariserats och Rysslands inflytande i regionen och Europa därmed begränsas.
- iv) Ryssland skulle avsäga sig rollen som beskyddare av ortodoxa kristna i det Ottomanska riket.

Dessa fyra punkter kom att utgöra grunden för framtida diplomatiska förhandlingar. Österrikes position mitt emellan Europas stormakter var svår. Öppet krig med en av parterna skulle förstöra Österrike och man ställde därför upp som medlare. I november 1854 accepterade Ryssland de fyra punkterna, och man beslöt att hålla en fredskonferens i Wien.

Trots att det var Storbritannien och Frankrike som kom med fredsplanen ville de inte diskutera fred medan belägringen av Sevastopol pågick. Ryssland skulle besegras på slagfältet innan fredsdiskussioner började på allvar. Fredskonferensens främsta mål för de allierade var att försäkra sig om att Österrike skulle delta på deras sida. Turkiets intresse, lösningen av det religiösa problemet (själva ”orsaken” till Krimkriget), diskuterades knappt. Diskussionerna bröt ihop på grund av den tredje punkten.

Den 8 september 1855 föll Sevastopols södra sida. Under anfallet slogs Storbritanniens styrkor tillbaka av Sevastopols försvarare. Frankrikes styrkor däremot lyckades storma den allra viktigaste delen av fästningen, Malakov-tornet, och därmed tog de all ära för segern. Belägringen hade pågått 349 dagar och kostat många tusentals människoliv. Stämningen i det brittiska lägret på Krim och i London var inget annat än dyster. Fredsförhandlingar började nämnas, men Storbritanniens premiärminister pratade bara om att det skulle bli en otillräcklig fred, och till och med om faran för fred.

Efter Sevastopol fall förberedde de allierade ett anfall mot Rysslands huvudstad, Sankt Petersburg, under sommaren 1856. Förhoppningen var att en ökad takt i kriget skulle kunna orsaka revolutioner bland det ryska imperiets många etniska minoriteter, från Polen till Krim. Problemet var att Storbritannien föredrog ett flottanfall mot fästningen Kronstadt och huvudstaden Sankt Petersburg, medan Napoleon drömde om ett anfall genom Östeuropa. Hans personliga mål var att återetablera det polska riket.

Nu började alliansen spricka. Den franska armén hade vunnit en stor seger vid Sevastopol och därmed återetablerat Frankrike som en av Europas stormakter. Men på Krim förlorade armén hundratals man i sjukdomar varje dag och det franska folket hade tröttnat på krig. Frankrike började uppleva svåra ekonomiska problem och risken för civil oro var stor. När Napoleon insåg att Storbritannien aldrig skulle stödja hans planer att återetablera Polen, beslöt han sig för att sluta fred med Ryssland.

Situationen i Storbritannien var annorlunda. Landet var ekonomiskt starkt och krigsmaskinen hade kommit i gång. Pressen hetsade befolkningen och militären ville suddas ut "katastrofen" vid Sevastopol. Landets premiärminister Palmerston var övertygad om att Ryssland, Europas tyrann och det största hotet mot brittiska intressen, kunde och borde krossas militärt. Planer för anfall mot Kronstadt och Sankt Petersburg drevs fram.

Trots Palmerstons, militärens och folkets vilja att driva fram kriget fanns det många i regeringen som tyckte att det var dags att sluta fred. Det faktum att Storbritannien styrdes av det parlamentariska systemet skulle vara avgörande. När Frankrike visade att de ville sluta fred enades Storbritanniens regering (förutom premiärministern Palmerston), oppositionspartierna och drottningen mot Palmerston, krigsministeriet och folkviljan. Om Palmerston hade haft samma makt som Europas andra statsledare skulle Krimkriget antagligen ha fortsatt.

Till slut beslöt Storbritannien att gå med i fredsförhandlingarna, men bara om de fick stipulera egna fredsvillkor som skulle ingå i den så kallade femte punkten. Fredsvillkoren i de ursprungliga fyra punkterna räckte inte till. Freden skulle bli ohederlig.

Den femte punkten definierades så här: "De krigförande makterna reserverar rätten att i Europas intresse ta fram specifika villkor utöver de som nämns i de övriga fyra punkterna." Trots den femte punktens oklara formulering hade Storbritannien redan bestämt sig för de specifika villkoren och att huvudsyftet var att

förnedra Ryssland. Bland dessa villkor fanns demilitariseringen av Åland.

Ryssland såg sig som en stormakt. Vid den tiden definierades stormakter som stater som ständigt expanderade samt med absolut makt bestämde över sitt eget territorium. Om en annan stat kunde tvinga en stormakt att acceptera förändringar som påverkade dess eget territorium, var det per definition inte längre en stormakt. Demilitariseringen av Åland var därför inte bara förnedrande, det var nästintill oacceptabelt.

För Frankrike och Österrike som verkligen ville ha fred var den femte punkten mycket farlig. Om Storbritannien genom Palmerston för uppenbart motsatte sig fredsplanen fanns risken att alliansen skulle spricka. Alternativet var att kompromissa och gå med i förhandlingarna för att försöka kapa hela processen inifrån. Meningen var att tvinga Ryssland att backa ur förhandlingarna. Då skulle kriget kunna fortsätta med alliansen intakt. Inte bara det, om Ryssland förkastade fredsplanen skulle andra stater, som Österrike, Preussen och Sverige, bli tvungna att ansluta sig till en aggressiv allians mot Ryssland. Palmerstons förväntningar var således inte bara att fredsförhandlingarna skulle leda till en fortsättning av kriget utan att kriget skulle trappas upp ytterligare.

Ryssland reagerade genom att modifiera villkoren i punkt ett och totalt avslå den femte punkten. Österrike informerade Ryssland att diplomatiska relationer skulle avbrytas den 18 januari. Preussen informerade också Ryssland att de skulle stödja alliansen. Storbritanniens plan såg ut att kunna fungera.

Men i verkligheten fanns både Frankrikes och Österrikes sympatier hos Ryssland. Frankrike försökte tvinga Storbritannien att acceptera den ryska versionen av fredsplanen, och det var nu Storbritannien som riskerade att stå ensam vid förhandlingsbordet.

Till slut var parterna i alliansen eniga, och Frankrike lovade ge sitt stöd till demilitariseringen av Åland. Samtidigt försäkrades Ryssland av Frankrike och Österrike att demilitariseringen av Åland inte skulle användas på ett förnedrande sätt.

Den 16 januari 1856 meddelades beslutet från Ryssland. Landet led av en förkrossande ekonomisk kris och revolutioner riskerade bryta ut. Tryggade av Frankrikes och Österrikes lov om stöd accepterade Ryssland freds villkoren.

Fredskongressen började i Paris den 25 februari 1856, och den 1 mars tog Storbritannien upp frågan om demilitariseringen av Åland. Men Ryssland hade redan beslutat att acceptera villkoret. Eftersom det inte berörde Turkiet kräv-

de Ryssland att demilitariseringen av Åland skulle behandlas i ett separat traktat mellan Frankrike, Storbritannien och Ryssland, och som skulle kopplas till fredsfördraget.

Den 30 mars, 1856 undertecknades Ålandsservitutet av Ryssland, Frankrike och Storbritannien.

Ålandsservitutet, artikel 1:

*Hans Majestät Kejsaren av Ryssland, för att gå deras Majestäter Fransmän-
nens och Drottningens av förenade Konungariket Storbritannien och Irland
uttryckta önskan till mötes, förklarar, att de Åländska öarna icke skola befäs-
tas samt att där varken skall underhållas eller grundläggas något militär- eller
marinetablisement.*

Historien har sina ironiska stunder. Den första och största ironin är att Ålands demilitarisering hade sitt ursprung i ett försök av Storbritannien att förlänga kriget. Men hur kunde Ryssland så lätt acceptera ett villkor som vanligtvis skulle ha upplevts som oacceptabelt?

Forskning i Bomarsunds fästnings historia visar att Ryssland sedan 1841 hade som avsikt att minska på den halvfärdiga fästningens storlek. År 1843 halverade Ryssland antalet soldater på Åland. Denna minskning är ett tecken på minskade militära ambitioner i allmänhet, men också gällande fästningsbygget eftersom soldaterna bidrog till arbetsstyrkan under byggsäsongen. Och i januari 1854 ritades en karta där ett av de viktigaste försvarstornen i Bomarsund skulle ersättas av ett mindre kanonbatteri. Igen ser vi tecken på en minskning av både resurser och ambitioner.

Detta tyder på att Åland och Östersjön inte var lika militärstrategiskt intressanta i mitten av 1850-talet jämfört med situationen när Bomarsunds fästning planerades. Det område som var mycket intressantare gällande territoriell expansion var vid Rysslands södra gräns kring Svarta havet. Det var där, och inte i Östersjön, som Ryssland försökte utöka sitt imperium under 1850-talet.

Problemet med Bomarsund var de enorma satsningar som måste göras om fästningen någonsin skulle bli färdig. Samtidigt hade det varit politiskt pinsamt att plötsligt avsluta arbetet och därmed erkänna att planerna hade varit felaktiga. Det är därför möjligt att se Storbritanniens krav på att Åland skulle demilitariseras som, om inte en positiv lösning, åtminstone acceptabel för Ryssland.

Det som gjorde demilitariseringen av Åland betydligt mer acceptabel var det faktum att Rysslands diplomater i Paris kunde använda det som en förhandlingspunkt senare under fredskongressen när andra, för Ryssland viktigare villkor diskuterades. På det här sättet kunde Ryssland undvika vissa territoriella förluster kring Svarta havet, som vid den tidpunkten var ett viktigare område än Östersjön.

När man i dag frågar sig vilken betydelse demilitariseringen har för Åland så ska man inte glömma att beslutet fattades på statsnivå och inte för att påverka den enskilda människans öde. Åland demilitariserades så att krigets vinnare skulle kunna hitta en maktbalans i Östersjön som gagnade deras intressen. Ingen särskild hänsyn togs till ålänningarna men de fick ta del av konsekvenserna. En av de viktigaste konsekvenserna var vad Åland inte blev, det vill säga Åland undvek att bli en militär enklav. Istället för en fortsatt utveckling av fästningen och garnisonsstaden vid Bomarsund grundades Mariehamn, en handelsstad med utsikt mot sydväst över farlederna som skulle ta åländska handelsfartyg till världens fyra hörn.

Ålands demilitarisering – alive and kicking!

Ove Bring

Under storfurstendömet Finlands tid utgjorde Åland en rysk säkerhetspolitisk utpost i Östersjön, ”en pistol riktad mot Sveriges hjärta” som Napoleon en gång uttryckte det. Under Krimkriget var det därför naturligt för den svenske kungen, Oskar I, att intrigera med västmakterna mot Ryssland. När den brittisk-franska flottan angrep den ryska militära uppbyggnaden på Åland och sprängde Bomarsunds fästning i luften, så applåderades detta livligt i Stockholm.

Den allierade diplomatin under fredsförhandlingarna i Paris pressade Ryssland till ett åtagande att inte bygga upp Bomarsund igen, liksom att avstå från uppförande av någon annan befästning eller militäranläggning på Åland. Detta befästningsförbud, det s.k. Ålandsservitutet, blev en del av Parisfreden 1856. Det var ett servitut i den meningen att det belastade Rysslands suveränitet över Åland. Efter Finlands självständighet 1917 var det en inteckning och belastning i Finlands suveränitet, men i dagens läge är det en tillgång för ålänningarna och för det internationella samfundet.

Parisfreden markerar Ålands inträde i storpolitiken. Det är då ögruppen i viss mening får en folkrättslig status, en status som utvecklats och fördjupats sedan dess.

Parisfreden innehöll även ambitiösa bestämmelser om demilitarisering av Svarta havets stränder, men denna ordning skulle inte bli bestående. Texterna från Paris betraktades dock av dåtidens diplomati som en framväxande ”europeisk offentlig rätt”. Detta gällde särskilt Ålandsservitutet. Dess krav på befästningsförbud respekterades fram till första världskriget. Ryssland befäste då, med samtycke från sina västallierade, öarna inför en befarad tysk landstigning. Genom separatfrederna i mars 1918 bekräftades det att de uppförda befästningarna

skulle rivas efter det allmänna krigsslutet. Ålandsservitutet levde vidare, men under en ny suveränitetsinnehavare – republiken Finland.

Efter första världskriget engagerade sig, som vi vet, Nationernas Förbund (NF) i Ålandsfrågan i hela dess vidd. En juristkommission förklarade i september 1920 att bestämmelserna från 1856 fortfarande var i kraft och att de tillkommit i ett europeiskt intresse ("in European interests") och att de skapat en särskild internationell ställning för Åland. I realiteten sade man att det här rörde sig om en regional folkrätt, om en sedvanerättsligt bindande ordning i östersjörummet.

Den därefter tillsatta s.k. rapportörkommissionen rekommenderade NF att Ålandsregimen skulle uppgraderas ytterligare, att 1856 års regler skulle ersättas av en ny, längre gående, internationell konvention. Befästningsförbudet skulle kompletteras med ett förbud mot militär personal inom området. Dessutom: Åland skulle inte bara demilitariseras, det skulle även neutraliseras, d.v.s. fridlysas från krigshandlingar. Rapportörkommissionen hänvisade här till ett svenskt förslag. Nationernas Förbunds råd tog ett beslut att gå vidare i frågan och summerade läget på följande sätt:

"En internationell överenskommelse med avseende på ögruppens icke-befästade och neutralisering bör tillförsäkra såväl svenska folket som alla intresserade stater att Ålandsöarna aldrig kommer att utgöra någon fara ur militär synpunkt. För detta ändamål bör 1856 års konvention ersättas med en längre gående överenskommelse ... Vi uppdrar åt Nationernas Förbunds generalsekreterare att inbjuda de intresserade regeringarna att ... förhandla om och underteckna en sådan överenskommelse".

Förhandlingarna ägde rum vid en konferens i Genève i oktober 1921 mellan samtliga Östersjöstater utom Sovjetunionen och Litauen samt dessutom med deltagande av Frankrike, Italien och Storbritannien. Förhandlingarna gick bra och en konvention kunde undertecknas den 20 oktober 1921. Så detta är bakgrunden till den nuvarande folkrättsliga regimen innefattande såväl en demilitarisering (redan i fred) som en neutralisering (i krig).

Trots finska befästningsarbeten under vinterkriget och fortsättningskriget överlevde regimen. I bilaterala avtal med Sovjetunionen bekräftades demilitariseringen (men inte neutraliseringen) 1940, 1944 och 1948. I Paris slöts 1947 ett fredsavtal mellan de allierade och Finland och där stadgas att Åland skall "förbli demilitariserat enligt rådande sakläge". Åtminstone demilitariseringen beaktades uppenbarligen som en viktig del av Europas folkrättsliga ordning. Ett

problem i sammanhanget var att Sovjetunionen inte var part i konventionen. Å andra sidan hade Sovjet, som vi uppmärksammat, i bilaterala avtal med Finland försäkrat sig om att demilitariseringen skulle bestå.

År 1951 påpekade den svenske utrikesministern Östen Undén, för en journalist från *Le Monde*, att Sveriges intressen av att Ålandsöarnas status bibehölls hade "sin grund i folkrätten". Ålandsregimen var en "högstatusregim", även om neutraliseringens sedvanerättsliga förankring var oklar.

Men om vi fokuserar på demilitariseringen kan vi notera att den med åren blivit en del av Ålands identitet och i den meningen har blivit sammanvävd med landskapets ställning som självstyrande område. Ålänningarna värnar om demilitariseringen lika mycket som om sitt självstyre. Demilitariseringens internationella politiska status synes emellertid ha tappat en del mark sedan Östen Undén kommenterade den för den franske journalisten 1951.

Under de följande decennierna engagerade Ålandskonventionen knappast statsmän och diplomater. Utrikes- och försvarsdepartementens kanslier lär sällan ha ägnat demilitariseringen några tankar. Undantag finns dock. Förutom handläggare och beslutsfattare i Stockholm och Helsingfors vet vi att tjänstemän i Moskva, London och på senare tid Oslo haft anledning att nalkas problematiken. Kanske finns det ytterligare några exempel. Det sovjetiska konsulatet i Mariehamn hade redan 1940 fått som uppgift att övervaka demilitariseringen och de som under det kalla kriget såg de gigantiska antennerna på konsulatsbyggnaden insåg att uppgiften togs på allvar. Foreign & Commonwealth Office i London följde drottning Elisabeths besök med örlogsfartyg i åländska vatten 1969. HMS *Britannia* fick angöra hamn medan de två eskorterande örlogsfartygen fick stan- na utanför den demilitariserade zonen. Bara ett militärt fartyg från samma land åt gången är nämligen tillåtet i åländska vatten.

Inför Tall Ships Race 1988 stod det klart att elva av de fartyg som förväntades delta var registrerade i sina hemländer som örlogsfartyg. En av målhamnarna i kappseglingen var Mariehamn. Två av de militärt registrerade fartygen var svenska, *Falken* och *Gladan*, och de kunde förväntas samtidigt uppehålla sig i den demilitariserade zonen. Finländska UM valde att i tid informera konventionssparterna om att fartygen var obebäpnade och att deras inträde i zonen under en fredlig tävling inte kunde anses strida mot demilitariseringen. Inga protester inkom.

Efter det kalla krigets slut har det förekommit en del tecken på att den finska försvarsmakten och i synnerhet marinen önskat tona ned demilitariseringskraven och på det sättet främja republikens suveräna rättigheter inom sitt territorium. Det har noterats att finska marinens fartyg besöker öarna 3-4 gånger i månaden. Konventionen tillåter 1-2 lätta fartyg ”tid efter annan”. Professor Allan Rosas, numera domare i EG-domstolen, har kallat den finska marina närvaron för “a show of sovereignty” som knappast (längre) är motiverad av legitima militära behov att lära känna den åländska skärgården. Uppenbarligen finns det en viss önskan från finskt försvarshåll att genom en egen praxis etablera en generös tolkning av konventionen i detta sammanhang. Konventionens parter, kanske med undantag för Sverige, kan inte gärna förväntas ha några synpunkter på en sådan expansiv praxis. Men ålänningarna själva och deras självstyrelseorgan bevakar nogga att demilitariseringen respekteras och det är inte sällan som myndigheterna i Helsingfors får ta emot klagomål om överträdelser. Men konventionen är oklar på flera punkter och tolkningarna går ofta isär.

I februari 2002 briserade den s.k. Open Skies-affären på Åland. Det internationella avtalet med detta namn hade förhandlats fram mellan länderna i NATO och Warszawapakten och innebar att militärt flyg, men alltid obebäpnat sådant, skulle passera europeiska luftrum för att övervaka ingångna avtal om rustningsbegränsningar. Finlands ratificering av Open Skies-avtalet kunde innebära att planen passerade åländskt luftrum. Fredsinstitutet på Åland protesterade och menade att detta vore en kränkning av demilitariseringen. Man tänkte då på konventionens artikel 4 som bl.a. stadgar att ingen militär ”luftstyrka” får uppehålla sig inom den demilitariserade zonen.

Finska UM, och även självstyrelseorganen, menade att det inte var något problem eftersom Open Skies rörde sig om förtroendeskapande åtgärder med samma syfte som Ålandskonventionen, nämligen att främja regional säkerhet. Man skulle kunna tillägga att artikel 4 tillkom i en tid då man inte kunde förutse en användning av militärt flyg för förtroendeskapande och fredsfrämjande syften. Finland underättade i december 2001 Ålandskonventionens parter om att man var på väg att ansluta sig till Open Skies och att detta inte uppfattades som ett problem för konventionen och dess demilitarisering. Det faktum att man vände sig till konventionens parter bekräftade konventionens giltighet och relevans i Östersjörummet – och detta även i det nya läget när Warszawapakten var upplöst och det kalla kriget slut.

Slutet på affären blev att Ålandskonventionens existens och relevans, efter påtryckningar från det åländska självstyret, bekräftades av finska diplomater också på internationella möten med Open Skies-avtalets parter. Samtidigt betonade man på nytt från finsk sida att det inte förelåg någon motsättning mellan de två avtalen, mellan Ålandskonventionen å ena sidan och Open Skies å den andra.

Hösten 2003 ägde en militär Nordic Peace-övning rum i trakten av Åbo och svensk trupp med krigsmateriel transporterades på färja genom åländska vatten. Detta ansågs rationellt och billigt och de som planlade transporten kände inte till att Ålandskonventionens artikel 4 förbjuder sådan militär närvaro i den demilitariserade zonen. Svenska UD levererade snabbt en ursäkt till finska UM och lovade att återtransporten inte skulle ske genom den demilitariserade zonen. Ursäkten var märklig i den meningen att finska myndigheter i god tid blivit fullt informerade om truppernas färdväg men inte anmält några invändningar. Den svenska ursäkten var dock folkrättsligt nödvändig. Uttalandet från svenska UD utgick således från att konventionens regler skulle respekteras. Det innehåller även en passus om att konventionen är att betrakta som regional sedvanerätt. Denna svenska ståndpunkt är omnämnd under rubriken "Elements of Nordic State Practice" i *Nordic Journal of International Law* 2005:1.

Nordic Peace-affären gav upphov till en hel del turbulens i det inledande skedet med intensiva kontakter mellan utrikesdepartementen i Stockholm och Helsingfors och interna kontakter i båda huvudstäderna med försvarsmaktens och försvarsdepartementens företrädare. I Sverige råder harmoni mellan UD, Försvarsdepartement och Försvarsmakt i Ålandsfrågan. Så har det inte alltid varit i Finland. Stundom har det förekommit spänningar mellan UM å ena sidan, som försvarar Ålandskonventionens integritet, och Försvarsministeriet och Försvarsmakten å andra sidan, som menat att konventionen kan anpassas till en ny tid och att ålänningarna är övernitiska i sin bevakning av demilitariseringen. Den senare ståndpunkten torde fortfarande förekomma på militärt håll.

En annan aktör på den här scenen är Ryssland. Vi vet att Ryssland önskar vidmakthålla demilitariseringen. Det gjorde man klart genom en diplomatisk not efter Nordic Peace-affären. Uppenbarligen tycker man i Moskva att det fortfarande ligger ett säkerhetspolitiskt värde i denna regim som man själv övervakat och fortfarande övervakar genom sitt konsulat i Mariehamn. Därmed finns det förtroendeskapande skäl för Sverige och Finland att fortsätta att stödja konventionens integritet, trots dess ålderdomliga formuleringar.

Norge är inte part till konventionen, men berörs av den indirekt var gång man med militärregistrerat flyg behöver flyga över Sverige och Åland på väg mot fredsinsatser eller humanitära insatser i fjärran länder. När svenska myndigheter ger flygtillstånd över svenskt territorium har man vid åtminstone ett tillfälle på senare tid erinrat om att Åland är ett demilitariserat område. Signalen, som i det fall jag känner till kom från svenska Försvarsdepartementet, har alltså varit att arrangemanget förutsätter att norskt militärt flyg tar en rutt vid sidan om den demilitariserade zonen. Vid åtminstone ett tillfälle har detta inte skett.

Inte desto mindre har vi sett hur konventionen hålls vid liv av olika aktörer, av det åländska självstyret och av olika stater. Demilitariseringens folkrättsliga status är därmed ohotad, men konventionens politiska status behöver förbättras om den skall spela en internationellt normativ roll i framtiden. Endast om konventionen upplevs som ett levande dokument, kan den fungera som en konfliktlösningmodell, främst för länder med minoritetsproblem. Ålands autonomi och demilitarisering upplevs utomlands som ett intressant paket för tvistlösning. Ålandsmodellen har nu senast kopplats till Aceh-provinsens självständighetssträvanden och givit en spelöppning för finländsk diplomati. I samband med FN:s engagemang för "peace building" talar man om DDR, "demobilization, disarmament and reintegration". Disarmament/nedrustning behöver inte nödvändigtvis medföra demilitarisering, men det finns situationer när den åländska modellen, med sina inslag av statssuveränitet och minoritetsskydd, är intressant och har en potential att lösa knutar.

Det ligger således ett värde i att hålla konventionen vid liv, kanske inte så mycket ett säkerhetspolitiskt värde som ett symbolvärde av folkrättsligt slag, som ett exempel på att demilitarisering kan vara ett fungerande demokratiskt koncept som stöds av den lokala befolkningen och omvärlden.

För ålänningarna själva är det viktigt att Ålandskonventionen synliggörs som ett levande dokument. På det sättet kan den stå emot de eventuella försök som görs att marginalisera den och förklara dess normer som omoderna eller överspelade. Åland behöver kanske sin egen "ambassadör" som kan resa världen runt och informera om bl.a. demilitariseringen. Ålands speciella folkrättsliga status kan då uppmärksammas i olika internationella fora, förutom vad som redan skett i Opens Skies-diskussionen.

I dag kan ambitionen vara att förstärka Ålandskonventionens status genom en utökad anslutning till konventionen. I den nordiska/baltiska regionen saknas

Ryssland, Norge och Litauen som parter. En finländsk diplomatisk inbjudan till dessa länder att gå in som parter skulle på nytt symbolbekräfta konventionens relevans.

I EU-kontexten har det s.k. Ålandsprotokollet (som framförhandlades 1994 inför Finlands EU-anslutning) varit värdefullt från samma perspektiv. I inledningen till protokollet sägs det att:

”med beaktande av den internationella status som Åland åtnjuter enligt internationell rätt skall ...” etc.

Om nu EU:s konstitutionella fördrag skulle antas av samtliga EU-länder försvinner Ålandsprotokollet och andra protokoll som antogs 1994. Därmed är absolut inte sagt att demilitariseringen på något sätt skulle hotas. Den sedan 1856 gällande och sedan 1921 utvecklade regleringen tar man inte död på så lätt. Så länge Finland utövar suveräniteten över Åland gäller ”servitutet” och de militära begränsningarna. Först om helt nya förutsättningar inträder, om exempelvis Åland skulle säga nej till det nya EU-fördraget och i någon mening hamna utanför EU, uppstår ett behov att på nytt bekräfta demilitariseringen som en folkrättslig regim gällande för hela Östersjörummet.

A new European Environment for Peace and Security

Alyson JK Bailes

I would be the last person to question or underestimate the importance of the concept, and the real-life tradition, of a 'Nordic peace'. As a British person who has come to know all the Nordic lands fairly well, I can see how the power of this tradition affects the whole worldview and scheme of judgement of Nordic citizens and makes these so interestingly different from the habits prevailing in my own or other parts of Europe. The story of Åland also helps us to appreciate how very serious and, one can really say, traumatic were the earlier historical events that drove both decision-makers and ordinary people to strive for some better and calmer way of living together in the North. We may too often forget that as recently as the middle of the 19th century, major powers were engaging in major military operations in the very heart of the Baltic and turning local populations both into their instruments and their victims. Of course, countries like Norway and Finland itself have seen an equally traumatic repeat of that syndrome as few as 65 years ago.

But while we honour the past and present achievements of the Nordic way of peace and remind ourselves of where it comes from, it may also be a good time to ask ourselves where it is going. Since the end of the Cold War in 1989-90, both the nature of the security environment and the nature of security thinking have evolved rapidly in ways that certainly don't leave the Nordic-Baltic area untouched, even if not all the changes have been felt quite so strongly and clearly here as elsewhere. The problem of understanding and adapting to such changes is one that constantly preoccupies my own institute, SIPRI, which was founded as long as forty years ago with an emphatically Cold War-oriented agenda. We

have found that one of the best tools for tackling the problem is to grasp that we are not facing one new security agenda but a number of different ones that have caught the world's special attention at different times, but have never quite gone away as the focus moved on elsewhere: some of them concerning problems that existed long before 1990 and are still with us, others more genuinely reflecting objective changes in the world system such as the march of globalization and the latest trends in technology.

At the risk of simplifying, I could separate four of these overlapping agendas that have demanded the attention of governments, parliaments and civil society as well as researchers in Europe since the early 1990s.

First, as the shadow of a total global war moved away from us, we were confronted with the security challenge and indeed the human challenge of smaller localized conflicts, first in more distant locations like Somalia and then right on our own doorstep in the Balkans.

Next, as the decade went on, we got caught up in the issue that can be briefly defined as enlargement: in other words how far we could and should extend the particularly deep forms of multilateral cooperation represented by the EU and NATO into other parts of the greater European continent, not least as a method of building peace and avoiding more conflicts of the Balkan or Chechen kind. This was a particularly tough issue for Norden insofar as the collapse of the Soviet Union created a new demand for independent security for the Baltic nations, but providing this through NATO and EU membership seemed to threaten a new confrontation with the residual Russian state.

Thirdly, in the first years of the new century we were overwhelmed by the challenge of the so-called new threats of terrorism and proliferation, coming as much from private persons as from enemy countries and operating in a new and hard-to-control 'transnational' dimension. One irony of this new and very much US-led threat picture is that it has driven certain Western countries to create new conflicts of their own (notably in Afghanistan and Iraq), in the course of trying to combat both the terrorists and their suspected state sponsors.

Then, fourth and not least we have the agenda of what might be called natural or unintentional threats to human security, such as SARS and other likely future epidemics, hurricanes and other one-off natural disasters, and the longer-term problems associated with climate change, resource depletion and population growth.

What I'd like to do in the rest of this short talk is offer some thoughts and questions about how the Åland model, and the Nordic concept of peace and security building in general, relates to each of these four sets of modern challenges which are all still with us and which confront us in some extremely tricky combinations today.

Peace, Conflict and Armaments

The Åland model was of course born of conflict and its whole essence is to try to prevent future conflict, by a method that could be characterized as one of restraint and avoidance ie forbidding the presence of troops, armaments and military objects in the territory where we wish peace to be preserved. At the same time and especially in the present-day context, it is important to note that the model has a number of constructive and active aspects: obviously in the way it provides for a high degree of self-government for a special local community, but also in the way it leaves the territory free to take a dynamic part in all peaceful forms of international life and notably in commerce and tourism. Without knowing all the details of specific recent cases where people have shown interest in reproducing the Åland model, I would argue that it is this second set of elements that have the widest application in the modern world. Everywhere we are seeing local communities trying to gain more control of their own affairs, not only if they happen to be ethnically or culturally different but sometimes even where they aren't and where they have more subtle elements of local interest and identity to protect against both the central national power and the larger challenge of globalization. In this context the Åland example has genuinely very attractive elements of balance and compromise, combined with great openness and fully democratic credentials for all the relevant institutions.

It's not quite so easy to say how universally useful the 'restraining' components of the Åland model are, namely the complete demilitarization and neutralization of the territory. Especially since the end of the Cold War, security thinking has been moving away rather fast from the idea that armaments and military potential are automatically dangers to peace and that territories that have less of them automatically have more security. The shift in thinking has obviously been driven by the end of superpower confrontation and the reduced danger of any old-fashioned arms race damaging ourselves in Europe: but just as important has been

the rise of interest in helping to heal other people's conflicts through altruistic military intervention, now under the flags of the EU, NATO and other regional organizations as well as the UN. This creates a respectable basis for advanced states to maintain and even improve their military capacity, so long as it is redesigned in the directions most appropriate for peace missions, and that is exactly what we see happening at national level in Sweden and Finland among others. The flipside is that in countries that have just come out of a conflict or might fall into conflict in future, the mainstream international thinking is not now that we should demilitarize them but rather that we should rebuild and modernize their defence structures, in ways that unite and re-direct old combatants and that ideally turn the problem state into a potential peacekeeping contributor itself. What Serbia is trying to do is a direct example of that in Europe and there are many other such cases in Africa, Latin America and parts of Asia. So while DDR – Disarmament, Demobilization and Reintegration of combatants – is now a pretty routine element of post-conflict planning, so is SSR – Security Sector Reform, or the reconstruction of the state's defence, security, intelligence and justice machinery on a model as close as possible to the so-called normal state: and the normal state is armed. In the very topical case of Iraq, most experts would now say that the present security chaos has been aggravated by the Americans doing too much DDR for too long (but not very efficiently!) and not enough SSR, especially in the early stages.

Does that mean to say that de-arming and de-militarizing territories is no longer relevant? On the contrary, it can be a solution closely fitted to some rather specific contingencies that are directly related to Åland's own experience. Most obviously, if there is a tense relationship between two states that comes to a head along their mutual land or sea borders, demilitarizing the relevant frontier zones will reduce the risk of conflict and hopefully also help both sides to concentrate on the more positive potential of their relations. When Norway became independent there was such a zone along its frontier with Sweden and the relevant treaty was only cancelled as recently as 1993. Other such zones still exist for instance between Russia and China and on the Korean peninsula. New cases for applying them are now rather few and specialized but Cyprus is certainly one such and, in another area close to home, one might imagine such provisions forming part of eventual solutions for the 'frozen' conflicts of the western post-Soviet space.

Secondly, in the Nordic context a major purpose of strategic restraint measures like those applying in Åland but also in Svalbard, and all the various ways that Nordic states have limited the application of alliance membership or foreign troop presences on their own territories, has been to prevent the region becoming an active strategic front and possible battleground between two much larger outside powers or military blocs. We could imagine that motive applying in some other specialized cases even today, notably around the Russian, Chinese and perhaps Indian frontiers – although it must be noted that some other small states in positions of this sort (like Kyrgyzstan and Kazakhstan) have tried to keep the balance by giving both sides access to their strategic facilities rather than by keeping both out.

In our own Nordic area, it is perfectly clear that the strategic tension between Russia and the West has not wholly disappeared and is not going to any time soon, even if the main disputes are now (on the surface) about things like energy supplies and minority rights rather than anything explicitly military. If Åland's status and the other Nordic measures of restraint can help to reduce the remaining small risks of these tensions turning into a military form, then we can conclude that they do have some continuing strategic logic. But what we should not do is to somehow slip into assuming that the other, non-military riddles of the West's relations with Russia cannot have any serious consequences for the Nordic states, or that we can safely stand aside and wait for bigger powers to resolve them in the same way that we stand aside from the military confrontation. In the Cold War, both the Russian and the NATO sides had reasons of their own to maintain an effective strategic balance and standoff between themselves, literally over Nordic heads. It's clear that the general level of US and NATO strategic interest in this region is much lower today; and as a result, the Nordics and Baltic states themselves are going to have to make a considerable active effort if they want to see a long-term accommodation emerging that fully reflects their own special interests and values.

Enlargement and Integration

Of course, one of the things that has kept relations with Russia sensitive in the North is the enlargement process that has brought both NATO and the EU right up to Russian borders with the incorporation of all three Baltic States as well as

Poland into both institutions. Because of the nature of Åland's status it has been for Helsinki rather than Mariehamn to take an official position on enlargement policy issues; and as we know, after a very cautious start, the Finnish leadership has eventually come round to see the Baltic States' membership as a positive feature for stability and cooperation as well as democratic progress in this region. A more subtle question is how the forward march of double EU and NATO membership has affected Norden's own relative status in Europe including the significance of the Åland model. In simple terms, being fully integrated and subject to the laws both of the EU single market and NATO military alliance has become the norm for a much larger majority of European states than hitherto. Of the ten who joined the EU in 2004 only two have national policies based on neutrality, and Malta and Cyprus are both very small and Cyprus's neutrality is probably more imposed than freely chosen. Norden has thus become, even more clearly than before, the single largest grouping of states in Europe that have voluntarily excluded themselves from complete and double EU/NATO membership and that have limited their acceptance of common obligations in other ways, ranging from Sweden's No to EMU, through the well-known Danish opt-outs from EU policies, to Norway's and Denmark's refusal to let foreign armed forces or nuclear objects be stationed on their soil in peacetime. A young French scholar who recently wrote a short book for SIPRI about these elements of Nordic 'apartness' – or separation from mainstream European integration processes – has suggested that the Nordic motives involved have a lot to do with identity and independence, as well as with specific security considerations. In Norden, being different or being apart can also be a matter of pride and can actually be linked with feelings of superiority rather than about 'marginalization' (or 'utanförskap!') and inadequacy. In the case of Åland but also for example, of the Faeroes we could argue that we are seeing a double level of this enhancement of identity through measures of restriction and of opting out: the Danish or Finnish fatherland already has a distinctive status involving limits in certain areas of integration, and the territory with special status is even more exempt from normal EU obligations as well as being either formally or de facto more demilitarized.

At the factual level there is not much to quarrel about in this analysis, but the question is whether we want to turn it into a normative issue: is it good or is it bad to be detached or doubly detached in the relevant fields of integration, both for the nation-states involved and for their special autonomous territories? Many

would argue that it is good for Europe in general or at least, that there is no real downside for other Europeans, especially since all Nordic countries have found ways to take part in just about all fields of multilateral security cooperation including international peace missions and joint defence industry projects. I'm not going to tell you that this is untrue but I would like to raise the question whether the status quo is really as stable as it seems, or whether different dynamics will gradually push the national capitals to reconsider their traditional rejection of NATO or of the EU, respectively. And if they did, if Finland wanted to join NATO for example, would that mean that Åland's non-integrated status also had to be reconsidered? Personally I think that this wouldn't automatically or necessarily happen, because both NATO and the the EU have already accepted all kinds of special statuses for special parts of member countries ranging from Spanish territories in Africa though the British Channel Islands to Svalbard's special position in NATO. Bearing in mind that it will never be a good time for Western countries to provoke Russia militarily in the Baltic region, it's more than likely that other NATO members will be only too keen to leave the Åland solution untouched. The question that does remain open for reflection is how Åland's own identity and interests would be affected by a scenario in which the integrated status of the Finnish mainland, and perhaps even of the Swedish neighbour, began to move further away from that of Åland itself.

'New' and 'even newer' threats

That's a pretty vague as well as contentious question: so let me end by turning to the last two categories of security challenges that have dominated public policy in recent years, namely transnational terrorism, WMD and international crime on the one hand, and on the other hand defence against epidemics and the consequences of natural disasters, accidents and environmental change. The most obvious point about all of these is that they take no account of traditional boundaries and legal agreements and can in principle affect all European territories – no matter what their special status may be – in two main ways: hitting them as targets, but also using them for transit and for preparing attacks under cover. Norden as a whole has thankfully not been a target of terrorism and has not witnessed any local nuclear proliferation, but it could certainly be a base and transit region for the illegal non-state actors who are involved in both processes. And

in face of bird 'flu or natural catastrophes or a new Chernobyl, Norden including Åland is just as exposed as anyone else: indeed, the tragic tsunami incident of December 2004 reminded us how all Nordic citizens can be hit by these things even thousands of miles away and where Norden itself has not been involved in the causation at all.

The political fallout from the tsunami has shown beyond doubt that Nordic citizens do expect their governments to protect them against all these modern dangers and their consequences, and I wouldn't expect that the people of Åland feel any differently. Is Åland's special status an issue in that connection? On the face of it, No, because the traditional types of military activity which it outlaws are rarely if at all the answer to these new kinds of threats, and the Treaty explicitly allows reinforcements to be brought from the mainland to deal with internal order problems such as could flow for instance from the aftermath of a terrorist attack or an epidemic that disabled most of the population. More widely, you could argue that controlling these risks in the Baltic area often demands close co-operation also with Russia, and that the general effect of Åland's status in calming Russia's concerns should also help to some degree to keep the door open for rational non-military cooperation with Moscow. I think that even as a critical Brit who was brought up with quite different security assumptions, I can just about buy all that. But what I'd like to say, also as my last word, is pretty much the same point that I made earlier when talking about new challenges from the Russian Federation. For counties like Finland and for territories like Åland, being separate in status and being free from guilt do not automatically mean being free from responsibility: in this case meaning the responsibility to cooperate actively and preventively with all relevant neighbours and partners to reduce the exposure of Europe as a whole to the whole spectrum of modern non-military threats. The Åland model as a building block of the 'Nordic peace' was, on my understanding, conceived very much in a spirit of shared responsibility and active concern in the security dimensions that were most relevant to that time 150 years ago. As I stressed at the start, it was and is a model that is positive, open and active, rather than restrictive, closed and selfish. If it remains true to those values – which are also Nordic values par excellence – it can and should go a long way further in contributing to the new struggle for peace and human welfare that confronts all of Europe in the twenty-first century.

Från Sottunga till Zanzibar.

En presentation av Ålands fredsinstitut

Barbro Sundback

Presentationer av det så kallade Ålandsexemplet handlar vanligen mest om juridik och historia. Men det är också viktigt att lyfta fram självstyrelsens folkliga förankringen och den välfärd som ålänningarna utvecklat inom ramen för självstyrelsens kompetens.

Inledningsvis kan vi konstatera att ålänningarna under en lång tid inte hade någon talan gällande sin framtid. Ålänningarna hade inget att säga till om 1809 när öriket tillsammans med resten av Finland blev en del av det ryska imperiet. Ålänningarna hade inte heller något att säga till om 1856 när Åland demilitariserades för första gången. Ålänningarna hade inte heller mycket att säga till om inför behandlingen av Ålandsfrågan i Nationernas Förbund 1921.

Situationen har dock förändrats. I dag kan Åland göra sin röst hörd i internationella frågor som rör Åland. Detta har vi sett tydligt bland annat i samband med inträdet i EU samt i aktuella diskussioner med statsmakten om tillämpningen av demilitariseringsbestämmelserna.

I dag omnämns Åland som modell, exempel, succé och förebild för demokratiskt deltagande. Demilitariseringen och autonomi innefattas numera i diskursen om den åländska identiteten.

Det lokala engagemanget kombinerat med det internationella intresset är bakgrunden till att det finns ett fredsinstitut på Åland. Fredsinstitutet var från början ett nordiskt initiativ som väcktes på 1980-talet samtidigt som kampanjen för ett kärnvapenfritt Norden blossade upp. Det demilitariserade Åland fick idet sammanhanget en stark symbolisk betydelse. År 1981 ordnades på Åland ett stort nordiskt fredsmöte för aktivister som representerade många stora folkrörelser. År 1984 ordnade Internationella Röda Korset en fredskonferens på Åland, då

begreppet fredens öar lanseras. Nu framstod det symboliska värdet allt tydligare även för ålänningarna och de åländska politikerna. Flera regionala och internationella fredskonferenser och -möten kom sedan att ordnas på Åland. Grupper från regioner i konflikt visade stort intresse för Åland, vilket skapade ett behov av mer information och systematisk kunskap om Åland – både för besökare och ålänningar. Detta var en bidragande orsak till grundandet av ett fredsinstitut på Åland.

Förslaget om ett fredsinstitut ledde till att Ålands landskapsstyrelse (numera landskapsregering) lät göra en rad rapporter och utredningar om fredscentrum, fredsmuseum, freds- och minoritetsinstitut, freds- och miljöinstitut på Åland. Utredningarna ledde dock inte till något konkret resultat. Ålands fredsförening tog därför saken i egna händer. Den 24 oktober 1992 grundade Ålands fredsförening stiftelsen Ålands fredsinstitut. Utgångspunkten var att fredsinstitutets verksamhet skulle vara både praktiskt och teoretiskt inriktad samt både lokalt och internationellt anknuten.

Under den första perioden, i början 1990-talet, var det säkerhetspolitiskt läge i Östersjöområdet spännande och ovisst efter Sovjetunionens fall. Skulle det leda till upprustning eller var tiden mogen för ökat samarbete, politisk avspänning och stabilitet? Detta förde med sig en intressant debatt om civil, icke-militär säkerhet.

Grunden för Ålands fredsinstituts verksamhet är Ålands särskilda status. Demilitariseringen för oss in på frågor om säkerhetspolitik, självstyrelsen på frågor om autonomier och demokratiskt deltagande, språkstatusen på frågor om språk och kultur samt minoritetsfrågor.

Ålands fredsinstitut ordnar fredsmöten med grupper i konflikt eller från områden i konflikt. Under dylika möten presenterar fredsinstitutet bland annat autonomiarrangemang världen över. Olika exempel presenteras och jämförs. Åland används som en fallstudie, där man kan se hur det fungerar i praktiken.

De frågor som väcker störst intresse bland besökare från konfliktområden är hembygdsrätten inklusive rätten att äga mark och fastigheter, demokratiskt deltagande på olika nivåer, relationerna mellan staten och landskapet, lagstiftningen samt det ekonomiska systemet.

Syftet med dessa seminarier är inte att i första hand erbjuda en modell för lösning av konflikter. Syftet är att ge en bred teoretisk översikt och att visa på ett praktiskt exempel. Detta kan resultera i nya idéer och nya förutsättningar för dia-

log. Dessutom ger mötena gemensamma utgångspunkter för samtal om autonomier och fredsfrågor.

Besöken av grupper från konfliktområden innehåller även en praktisk analys av det åländska systemet, där kommunnivån också är intressant och ofta leder till diskussion om hur liten en demokrati kan vara. Här har Åland extremexemplet Sottunga – Ålands och Finlands minsta kommun.

Kommunen har 127 invånare, varav 100 är över 18 år och därmed valbara. 20 personer är så gamla att de inte anser sig orka med förtroendeuppdrag. 40 personer är inte intresserade av politik. Således återstår 40 personer som kan besätta förtroendeposterna i kommunen. För att fylla alla platser i kommunfullmäktige, kommunstyrelse och nämnder behövs exakt 100 personer. Alltså har dessa 40 i genomsnitt 2,5 förtroendeuppdrag per person. Detta ger en bra grund för diskussion om demokratiformer, demokratiskt deltagande och makt.

De besökande grupperna kan bestå av till exempel politiker, tjänstemän, organisationsrepresentanter, journalister, forskare och studenter. Fredsinstitutet ordnar även internationella ungdomsutbyten med demokrati- och fredsfrågor som tema.

Som exempel på områden de besökande grupperna kommit från kan nämnas bland annat Södra Kaukasien (Armenien, Azerbajdzjan, Nagorno Karabach, Georgien, Sydossetien), Östtimor, Västpapua, Aceh, Ukraina och Krim, Korsika och Frankrike, Zanzibar och Tanzania, Kurdistan, Kosovo, Vojvodina. Listan kan göras lång.

Ålands fredsinstitut har nyligen inlett en period då forskning kommer att prioriteras. Det behövs ytterligare analys om Ålandsexemplet. Vad har det betytt för de grupper som besökt Åland? Vilka erfarenheter har de tagit med sig hem och hur har de använt dem?

Forskningen vid fredsinstitutet fokuserar i övrigt på säkerhetspolitik samt minoritets- och autonomifrågor.

Ålands fredsinstitut sysslar med fredsfrågor även på lokal nivå, till exempel genom att ordna lärarfortbildning, föreläsningar, seminarier och ungdomsutbyten.

Ålands fredsinstitut har numera en god förankring i det åländska samhället. Institutet är också känt i nordiska och internationella kretsar med liknande verksamhet. Ålands landskapsregeringen och Mariehamns stad är bidrar med finansieringen av verksamheten. Den externa finansieringen är betydande bland vilka kan nämnas utrikesministeriet, EU och nordiska fonder. Ålands fredsinstitut är

en av de få privata institutioner på Åland som driver forskning och har internationellt utbyte. Institutets personal är professionell och kommer från många olika länder. Många åländska ungdomar har fått sitt internationella intresse tack vare institutets ungdomsutbyten och de önskar ofta under sin studietid delta i institutens många projekt. Ålands fredsinstitut kan se fram emot nya utmaningar och dess roll och betydelse i det åländska samhället kommer högst troligt att öka och ytterligare befästs.

www.nordenifokus.se

www.regeringen.ax

www.peace.ax